

بانوئی که یکدسته گل در دست دارد . قسمتی از موزائیک‌هایی که بوسیله پروفیسور گیرشمن در کاخ شاهپور در شهر بیشاپور پیداشده و امروز در موزه تهران محفوظ است

دکتر عیسی بهنام
استاد دانشگاه و رئیس اداره موزه‌ها

هنرموزائیک سازی یا معرق کاری در ایران باستان

مثلاً فرض کنید اگر تمام شعرا و نویسندگان ایرانی میخواستند در گفتن شعر و نثر از حافظ و سعدی تقلید کنند ، به این عنوان که بهتر از سعدی و حافظ نمیتوان نثر و نظم نوشت ، وضع ادبیات ما به چه صورتی درمی آمد . وبه همین طریق اگر قرار بود تمام نقاشان ، مثلاً از کمال‌الدین بهزاد تقلید کنند نقاشان دیگری مانند رضا عباسی و معینی مصور بوجود

در ضمن تحولاتی که در هنر ایران در طول قرنهای متمادی رخ داده گاهی نیز هنرمندان از هنر همسایگان اقتباس‌هایی نموده‌اند . اصولاً در عالم هنر اقتباس کار بسیار خوبی است . اگر هنرمندی چشمان خود را به خارج از محیط خود ببندد و خود را به هنر همسایگان یا هنرمندان دیگر بی‌علاقه نشان بدهد تدریجاً هنر او خشک می‌شود و میمیرد .

از کاخهای زمان ساسانی بود ، ولی در آن بقدری ابتکار برده شده بود ، که بصورت بنای کاملاً تازه و بدیع درآمده بود . اگر ابنیه امروزی که در ایران ساخته میشود موردپسند نیست و به منزله شاهکاری بحساب نمیآید ، برای این است که صد درصد تقلید از بناهای اروپایی است . مثلاً هیچ کس حتی بزرگترین بنای تهران مانند ساختمان القانیان یا ساختمان شرکت نفت را بمنزله شاهکار هنرمعماری در ایران بحساب نمیآورد . ولی اگر امروز کسی در تهران منزلی بسازد که طالار اصلی آن گنبدی داشته باشد ، و زیر گنبد حوضخانه‌ای باشد ، و آبی در آن جریان داشته باشد ، و داخل و خارج گنبد از کاشیهای معرق مزین شده باشد ، آن بنا را میتوان بصورت يك شاهکار هنری معماری ایرانی پذیرفت . کاخ مرمر با گنبد

نمی‌آمد . میگویند هنر از طبایع خداوندی است و موقعی میتوان هنری را بمنزله شاهکاری بحساب آورد که هنرمند بتواند حس ابتکار و خلقت را که خداوند به انسان عطا فرموده بکار برد . بنابراین اگر هنرمندی شاهکاری بوجود آورد ، هنرمند دیگر نمیتواند همان شاهکار را تقلید کند ، و به‌عنوان شاهکار دیگری معرفی نماید ، ولی میتواند با اقتباس از شاهکار اولی ابتکاری بخرج دهد که چیز جدیدی بوجود آورد . مساجدی که در زمان صفویه در ایران ساخته شد بدون شك زیباترین بناهایی بود که تا آن زمان در دنیا بوجود آمده بود ، و لسی امروز با وجود پیشرفت فوق‌العاده‌ی وسایل معماری و مصالح آن ، کسی در کشور ما پیدا نمیشود که خانه‌ای شبیه به مسجد شاه اصفهان بسازد . مسجد شاه اصفهان خود تقلیدی

قسمتی از موزائیک‌های پیداشده در شهر بیشاپور نزدیک کازرون . دختر جوانی از خاندان شاهپور اول که تاجی از گل بر سر دارد و امروز در موزه تهران محفوظ است

زیبایش یکی از این گونه ائینه میباشد ، و نتیجه فکر اعلیحضرت رضاشاه کبیر است . متأسفانه این رویه در هیچ يك از بناهای بزرگ دیگر ایران مورد تقلید قرار نگرفته ، زیرا امروز مردم کشور ما از دیدن گنبد زیبا کمتر از دیدن يك بنای هیجده طبقه لذت میبرند .

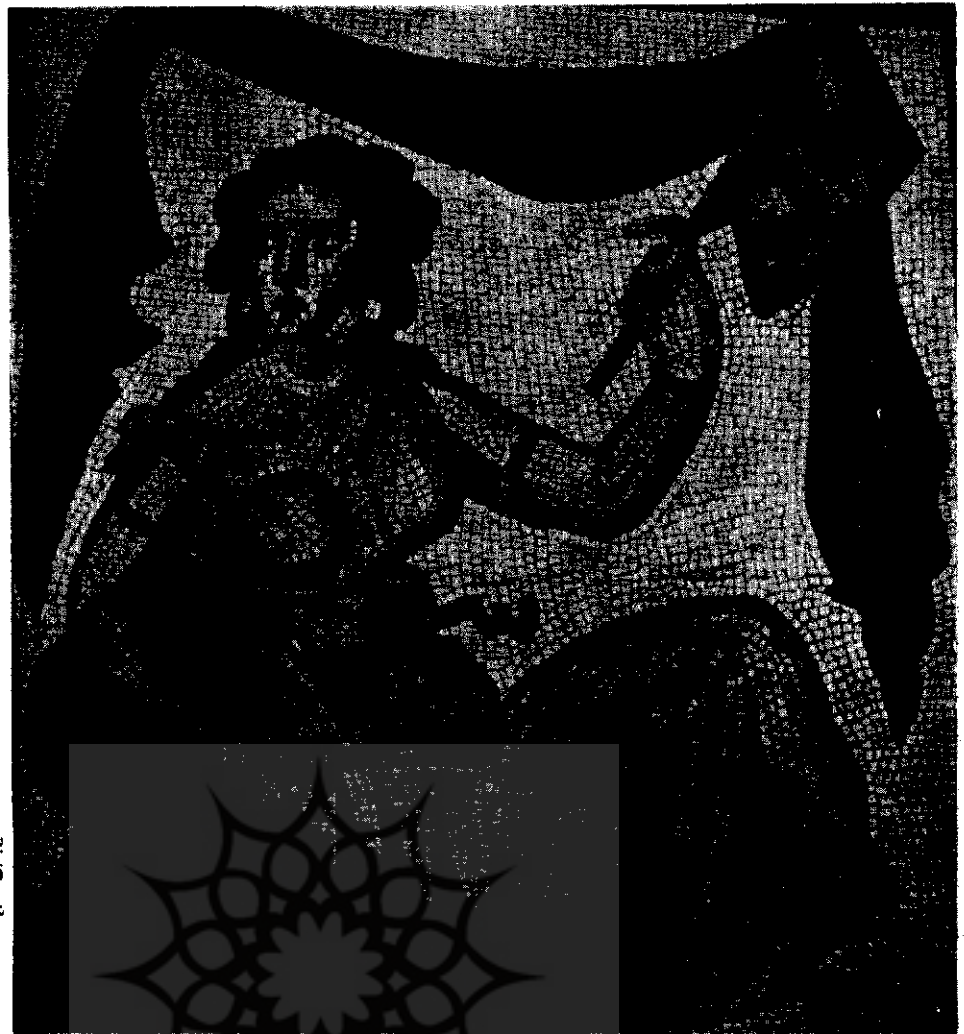
روزی که کمال الملک ، نقاشی رنگ و روغنی را وارد ایران نمود کار بسیار خوبی کرد ؛ و آشنایی ایرانیان به نقاشی رنگ و روغنی تحول عظیمی در میان هنرمندان ایرانی بوجود آورد ، ولی من در آنجا که کمال الملک عین تابلوهای «بوشه» نقاش فرانسوی را تقلید کرده و درحقیقت از آنها کپی نموده موافق با او نیستم . متأسفانه بیشتر هنرمندانی که در مدرسه کمال الملک کار میکرده اند به کپی کردن یا رونوشت کردن تابلوهای نقاشان قرن هیجدهم فرانسه مشغول شدند ، ولی در میان آنها اشخاصی هم پیدا شدند که درعین تقلید از سبک اروپایی ابتکار بکار بردند و کارهایشان رونق بیشتر پیدا کرد . پیش از کمال الملک نقاشان با استعدادی مانند ملك الشعرا

صبا و خصوصاً صنیع الملک ، با استفاده از سبک کار اروپایی شاهکارهایی بوجود آوردند که مورد تحسین همه قرار گرفت . دروضع حاضر نقاشان ما بدو دسته متمایز گردیده اند : عده ای از آنها به پیروی از سبک بین المللی نقاشی می کنند ، و عده ای دیگر از نقاشان قدیم ایرانی مانند کمال الدین بهزاد و رضاعباسی تقلید می کنند . دسته دیگری سعی میکنند چیز تازه ای بوجود آورند ، و تعدادی از این دسته سوم در کار خود موفقیتهایی حاصل نموده اند . با این حال هنوز وضع هنر نقاشی در ایران کاملاً روشن نیست و باید روزی کسی پیدا شود که هنری بوجود آورد که ایرانی باشد ، ولی با سبکهای قدیم ایرانی اختلافی هم داشته باشد ، تا چیز تازه ای بوجود آید که مورد پسند مردم قرار گیرد .

معرق کاری یا موزائیک سازی عبارت از این است که با سنگ ریزه های تراشیده و رنگین تصویری را مانند پرده نقاشی بسازند ، و این کار از دوهزار سال پیش در روم معمول بوده و خصوصاً از زیر خاکسترهای شهر « پمپئی » موزائیکهای

تصویر یکی از نزدیکان خاندان شاهنشاهی عهد شاهپور اول . قسمتی از موزائیکهایی که در شهر بیشاپور نزدیک کازرون بوسیله پروفیسور گیرشمن پیدا شده و امروز در موزه تهران محفوظ است

بانوئی از خاندان شاهنشاهی عهدشاهپور، قسمتی از موزائیک‌هایی که در کاخ شاهپور در شهر بیشاپور نزدیک کازرون بدست آمده و امروز در موزه تهران محفوظ است

در ضمن کاوش در شهر بیشاپور نزدیک کازرون موزائیکهای زیبایی پیدا کرد، که کف ایوانهای کاخ شاهپور اول را تزئین نموده بود. در زمان شاهپور اول هنر روم در ایران تأثیر زیاد بیادگار گذاشت، زیرا در میان ده هزار نفر اسرای رومی، که در نتیجه شکست والرین امپراطور روم در ایران اقامت گزیدند، هنرمندانی وجود داشتند، که در نتیجه تماس آنها با هنرمندان ایرانی سبکهای جدیدی بوجود آمد، و یکی از آن سبکها همین هنر موزائیک‌سازی است.

با این حال موزائیکهای شاهپور از حیث قیافه اشخاص و لباس زنانی که در آن نقش‌ها نشان داده شده‌اند و طرز نشستن اشخاص بصورت چهارزانو و خصوصاً از حیث سبک نقاشی کاملاً ایرانی است و به این علت ما آنرا بعنوان یکی از رشته‌های هنری ایران معرفی مینماییم.

موزائیک‌هایی که از کاخ شاهپور نزدیک کازرون پیدا شده با اینکه شباهت زیاد به موزائیکهای مکشوف از زیر خاکسترهای شهر پمپی دارد، از نظر سبک کار و موضوع تصاویر کاملاً ایرانی است و این تنها منطقه از ایران است که در آن موزائیکها با معرق‌کاریهای متشکل از سنگ‌ریزه‌های رنگین موجود است.

بسیار زیبا بیرون آورده‌اند که معروفترین آنها پرده‌ای است که جنگ اسکندر با داریوش سوم را نشان میدهد. در ایران تاپیش از زمان سلجوقیان معرق‌کاری معمول نبود. در این زمان در سردر مساجد و آرامگاهها با سنگهای رنگین یا کاشیهای تراشیده معرق‌کاری پدیدار شد.

کلمه معرق، که شاید از واژه «مغرق» گرفته شده باشد، عبارت از این است که سنگهای رنگینی در میان حاشیه‌های گچ یا آجر غرق کنند. در اواخر دوره سلجوقیان و کمی پیش از ظهور دودمان صفوی، معرق‌کاری با کاشی معمول شد و زیباترین آنها معرقهای سردر آرامگاه معروف به در امام و هارون ولایت در اصفهان است. مسجد شیخ لطف‌الله نیز با کاشیهای معرق تزئین شده، ولی هنگام بنای مسجد شاه بقدری شاه‌عباس در اتمام آن عجله داشت که نمی‌توانست در انتظار کاشیهای معرق بنشیند و هنرمندان آن زمان، برای پیشرفت کار، کاشی هفت‌رنگ را اختراع کردند، به این معنی که آجرهای پخته‌ی لعاب‌دار تهیه کردند که وقتی پهلوهای هم قرار داده میشد نمایش معرق را داشت. از آن به بعد کاشی هفت‌رنگ برای تزئین ابنیه در ایران معمول گشت. آقای پرفسور گریشمن